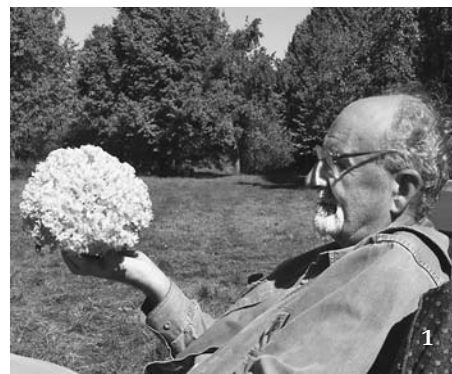

Vladimír Hanák – devadesátiny velkého učitele

Poslední březnový den letošního roku oslavil své 90. narozeniny doc. RNDr. Vladimír Hanák, CSc., emeritní profesor katedry zoologie Přírodovědecké fakulty Univerzity Karlovy, jeden z nejvýznamnějších českých zoologů a zakladatelská osobnost moderní evropské chiropterologie. Narodil se ve Znojmě 31. března 1931. Zde prožil dětství, v rámci nějž, jak s oblibou připomíná, tu 26. října 1938 viděl osobně na několik metrů Adolfa Hitlera při jeho triumfální inspekci nově obsazených velkoněmeckých držav, z nichž byla ovšem krátce poté Hanákova rodina vysídlena. Válečná léta prožil Vladimír s rodiči a sourozenci u strýce v Horním Újezdě u Třebíče, gymnázium navštěvoval v Moravských Budějovicích. Projevuje již tehdy soustředěný zájem o přírodní vědy, podniká soustavná ornitologická sledování, jejichž výsledky v závěru gymnaziálních let publikuje v renomovaném národním ornitologickém periodiku *Sylvia*. Na Přírodovědeckou fakultu Univerzity Karlovy v Praze tak přichází jako zkušený ornitolog, automaticky kooptovaný komunitou starších kolegů (Jan Hanzák, Zdeněk Veselovský, Jiří Felix, Jiří Formánek...) kolem vůdčí osobnosti české ornitologie doc. Waltra Černého. Hlavním mentorem Vladimíra se však záhy stává prof. Julius Komárek, nejvýznamnější autorita české zoologie. Komárek, prozíravě organizující příští rozvoj svého oboru, nového žáka se zřetelem k jeho mimořádným dispozicím důsledně směřuje k výzkumu drobných savců – skupiny, které od přelomového Katalogu savců západní Evropy Gerrita S. Millera z r. 1912 není v evropském měřítku věnována takřka žádná pozornost.

Vladimír tuto výzvu přijímá s plným nasazením – vedle diplomového projektu o biologii myši domácí (*Mus musculus*) podniká samostatné odchytové akce v jižních Čechách, šumavském a krkonošském pohraničí, přinášející řadu tehdy nečekaných objevů (blíže např. *Živa* 2017, 1–4 a 6; 2018, 1–2 a 4). Od třetího roku studia se fakticky stává Komárkovým asistentem, vede praktickou výuku mladších ročníků, organizuje jejich terénní výzkumné exkurze apod., a již v závěru studia je zaměstnán jako odborný asistent zoologického ústavu PŘF UK, kde působí po celou dobu více než půlstoleté akademické kariéry.

Spolu s jedním z prvních svých žáků Jiřím Gaislerem soustředí již na počátku 50. let svou výzkumnou pozornost na vůbec nejméně známou skupinu savců – netopýry. Zahajuje velkoryse pojatý program kroužkování netopýrů kombinovaný s podrobným studiem rozšíření a biologie těchto savců, buduje rozsáhlý sbírkový aparát pro podrobné srovnávací a taxonomické analýzy, navazuje živou spolupráci s tehdy dosud jen velmi nepočetným okruhem podobně zaměřených zahraničních kolegů. V neposlední řadě pak k této problematice přitahuje i řadu dalších kolegů a žáků, takže již v polovině 50. let se zde netopýři stávají předmětem mimořádně komplexního výzkumného zájmu. Vedle Hanáka a Gaislera se na něm podílí i řada Hanákových ročníkových druhů, pozdějších čelných osobností různých zoologických disciplín (Jaroslav Figala, Karel Hůrka, Ladislav Janský, Leo Sigmund, Miroslav Nevrlý, Milan Klíma, Johana Hůrková aj.) včetně rychle se rozrůstajícího okruhu jejich žáků. Sou-

1 Vladimír Hanák. Siesta u Hanákem vybudované terénní stanice Přírodovědecké fakulty Univerzity Karlovy Ruda na Třeboňsku

2 50. léta: Z netopýřích výzkumů slovenských jesyní – zleva entomolog Karel Hůrka, V. Hanák, zoologové Jaroslav Figala, Jiří Gaisler a Miroslav Nevrlý

3 70. léta: „Polívková parta“ – alternativní jádro intelektuálního života PŘF UK, spolužáci ze silného ročníku (zde zleva Leo Sigmund, K. Hůrka, Ladislav Janský, V. Hanák, chybí Alexej Romanovský).

běžně s aktivitami na domácí půdě obrací Vladimír pozornost k výzkumu netopýrů v různých tehdy dostupných exotických destinacích. Pořádá expedice do Albánie, Bulharska, sovětské Střední Asie, Zakavkazska, publikuje první souborné přehledy netopýřích faun těchto oblastí a taxonomické revize různých nejméně známých forem palearktické fauny, zohledňující nově získané doklady i výsledky zevrubných revizí zahraničních sbírkových fondů. Pilotní výsledky kritického přehodnocení taxonomického a distribučního statusu většiny druhů západopalearktické netopýří fauny shrnuje r. 1960 ve své monumentální, bohužel nepublikované disertační práci. Jako jeden z prvních zde otevírá

problematiku kryptické proměnlivosti a rozebírá možnosti metodických inovací na tomto poli. Exemplárním výstupem je zejména objev samostatného druhového postavení podvojných forem netopýra ušatého (*Plecotus auritus*) a n. dlouhouchého (*P. austriacus*), s demonstrací specifik jejich distribučního statusu a biologických odlišností, nebo rozbor složitě situace druhového komplexu netopýra vousatého (*Myotis mystacinus*), jemuž později věnuje sérii sdělení včetně objevu dalšího kryptického druhu n. Brandtova (*M. brandtii*).

Na počátku 60. let organizuje první celostátní konferenci o výzkumu savců – předobraz dnešních Zoologických dnů, publikuje obsáhlá shrnutí výsledků kroužkování netopýrů, moderní monografické přehledy savčí fauny Československa, a řadu dílčích studií týkajících se nejrůznějších témat biologie savců a biogeografie naší fauny.

Těžištěm Hanákova zájmu zůstávají však netopýři a lze bez nadsázky konstatovat, že – do značné míry právě jeho zásluhou – se během 60. let tehdejší Československo stalo ve výzkumu netopýrů světovou velmocí. Neudivuje, že právě sem byla – z iniciativy Hanáka a Gaislera – za mimořádného mezinárodního zájmu svolána první světová konference o výzkumu těchto savců, počátek dodnes pokračující konferenční série tradičně představující pilířová setkání oboru. Konference se uskutečnila počátkem září 1968, bohužel ve velmi omezeném rozsahu. Invasze vojsk Varšavské smlouvy s následnými desetiletími „normalizace“ zasáhly ostatně do života oslavence i v jiných směrech.

Hanákovo přímočaré vystupování, neskrývající jeho kritický pohled na nastalé změny a morální veletočce leckterých kolegů, stejně jako nekompromisní smysl pro spravedlnost a skutečnou povahu věcí se staly terčem pro nejednoho z tehdejších mocných. Opakované snahy o vyloučení z fakulty se sice podařilo odvrátit, byl ovšem zbaven všech vědeckých i pedagogických funkcí, formálně zařazen jako vědecký asistent bez možnosti publikovat a působit v pedagogickém procesu.

Nehledě na to Hanák pokračuje i v temných dobách v nastartovaných výzkumných projektech, průběžně je rozvíjí aktuálními metodickými inovacemi a živými kontakty s děním v zahraničí. Radikálně modernizuje profilující kurzy zoologického studia i systém terénních exkurzí, vede četné diplomové práce a organizuje velkorysé programy detailního terénního vý-

4 50. léta: S ornitologickými přáteli – zleva Walter Černý, Jiří Felix, Zdeněk Veselovský, V. Hanák. Snímky z archivu autora

5 1995: Z výzkumu netopýrů v Ledových slujích v Podýjí, na snímku se Zuzanou Storchovou. Foto A. Reiter

6 Netopýr ušatý (*Plecotus auritus*), jeden z prvních objektů Hanákova taxonomického výzkumu. Foto I. Horáček

zkumu nejméně známých území bývalého Československa, do nichž zapojuje studenty nastupujících ročníků. Svým osobním působením ozřejmuje smysl praktické přírodovědy i potenciál morální autonomie a intelektuální svobody akademického prostředí. Neudivuje, že pro nejednoho z dnešních zoologů, a v plné míře pro většinu zájemců o výzkum savců, bylo setkání s Vladimírem klíčovým iniciačním impulzem oborového směřování a vlastního intelektuálního rozvoje. Nezanedbatelným momentem těchto skutečností nebyl pouze brilantní intelekt a hluboký vhled do povahy přírodních procesů a cest jejich poznávání či bytostná kultivovanost Hanákova vystupování, ale v první řadě jeho fenomenální charisma. Jeho jádrovou komponentou je nespíše samozřejmost, s jakou jsou tyto kvality integrovány s lidsky bohatým a všestranně vyváženým postojem k sobě samému i svému okolí, s hlubokým pochopením pro nejrůznější peripetie a kolotání života a velkorysým nadhledem v jejich hodnocení. Možná již proto jsou společně exkurze i každé setkání s Vladimírem zážitkem životní pohody, kdy i nejrůznější strážně a nepřízně osudu se prizmatem jeho

neodolatelného humoru stávají vítaným zpestřením poznávání skutečné povahy jsoúcího.

Hanákův přínos ke kultivaci akademického prostředí Přírodovědecké fakulty byl plně doceněn s příchodem sametové revoluce. Byl zvolen vedoucím katedry zoologie a ustaven proděkanem zodpovědným za reformu biologické sekce a vědeckého výzkumu fakulty. Obratem se habilitoval a podstatně přispěl k rychlé a mimořádně kultivované transformaci fakulty na moderní vědecko-pedagogickou instituci. Související administrativní povinnosti stejně jako četné sekulární pocty, jichž se mu v následujícím období dostalo, nebyly tím, po čem by Vladimír toužil. Neudivuje, že po vyřešení naléhavých úkolů se vzdal všech funkcí a v neztenčené intenzitě se pustil do série nejrůznějších terénních výzkumů a přírodovědných aktivit. Připomenout je tu třeba také průběžně propojování výzkumných výstupů s akcenty aktivní ochrany přírody. Vladimír tak stojí např. u založení chráněné krajinné oblasti (později i národního parku) Podýjí, kde od počátku působí jako předseda Poradního sboru, resp. Rady národního parku.

V letošním roce byl Vladimír Hanák nominován na čestné členství American Society of Mammalogists, nejvyšší ocenění světového přínosu k výzkumu savců. Don E. Wilson, patrně nejvýznamnější žijící představitel tohoto oboru, emeritní ředitel Smithsonian Institution (Washington, D.C., USA), autor obřích přehledů světové savčí fauny včetně monumentálního devitidílného kompendia Handbook of the Mammals of the World, v této souvislosti píše: „V řadě zemí světa stojí za rozvojem našeho oboru jediná výlučná osobnost. Pro Českou republiku je takovou osobností Vladimír Hanák. [...] Vybudoval a vyškolil velmi silný kádr mladých mammalogů, kteří v této oblasti pokračují v jeho šlépějích a náš obor dále rozvíjejí...“

V každém případě se Vladimír může dívat na svůj život s nemalým uspokojením. Svým působením uvedl u nás v život významný obor současné zoologie, položil základy moderního výzkumu netopýrů, a zástupu žáků a přátel zprostředkoval – v neposlední řadě – leccos z poznání smyslu dění a radosti ze života. Přejme jemu i sobě, aby tomu tak bylo i v letech příštích.

**Panu docentovi k významnému jubileu
srdečně blahopřeje i redakce
a redakční rada Živy.**